



RAPPORT 1/2021 • MANIFEST TANKESMIE

POLARISERING I KLIMADEBATTEN

SAMTALER MED TILLITSVALGTE I OLJEINDUSTRIEN

Rapporten er skrevet av David Jordhus-Lier og Camilla Houeland.

Delrapporten er finansiert av Manifest Tankesmie og publiseres i rapportserien Grønn Industri 21. Rapporten skal etablere kunnskap og skape diskusjon. Manifest Tankesmie går ikke god for meninger som fremmes, rapporten står for forfatterenes regning

Forfatternes kontaktinformasjon: David Jordhus-Lier (david.jordhus-lier@sosgeo.uio.no) og Camilla Houeland (camilla.houeland@sosgeo.uio.no), Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitet i Oslo.

Foto:

Ole Jørgen Bratland (Equinor)

Anders Hellberg (CC BY-SA 4.0)

Rapporten forsøker å belyse hvordan de skjerpede motsetningene i klimadebatten oppleves av ansatte og tillitsvalgte i oljeindustrien. Rapporten dokumenterer at arbeidere i oljebransjen opplever at det foregår en polarisering i feltet.

SAMMENDRAG

Denne rapporten forsøker å belyse hvordan de skjerpede motsetningene i klimadebatten oppleves av ansatte og tillitsvalgte i oljeindustrien. Forskningen som ligger til grunn for denne teksten er en fokusgruppestudie med 41 tillitsvalgte i oljeselskaper og i leverandørindustrien fra forbundene *NITO*, *SAFE*, *ElogIT*, *Fellesforbundet* og *Industri Energi*. Vi har også gjennomført telefonintervjuer med ungdomstillitsvalgte i industriforbundene NITO og Industri Energi.

Rapporten dokumenterer at arbeidere i oljebransjen opplever at det foregår en polarisering i feltet. Videre bærer denne polariseringen preg av å være affektiv, altså at ulike grupper står langt fra hverandre og er følelsesmessig investert i uenigheten. På oppdrag fra Grønn Industri 21 og Manifest Tankesmie har vi studert hvilke akser denne polariseringen utspiller seg langs. I materialet finner vi at oljearbeiderne definerer ulike motparter i klima- og industripolitikken, og at disse motpartene kan oppsummeres som følger: 1) klima- og miljøbevegelsen langs akse arbeid/miljø; 2) fagorganiserte og fagforbund i andre sektorer (særlig offentlig sektor og varehandel); 3) geografiske motparter som dels kan forstås ut ifra et øst/vest-skille, dels langs akse by/bygd; 4) generasjonskløften mellom ungdom og voksne; og 5) interessekonflikter til arbeidsgivere og oppdragsgivere internt i olje- og gassnæringa.

I rapportens hoveddel går vi gjennom hver av disse aksene og dokumenterer ulike aspekter ved dem gjennom direkte sitater fra fokusgruppene, supplert med andre kilder og våre egne analyser. I siste del av rapporten diskuterer vi hvordan disse skillelinjene oppleves fra «den andre siden». Dette har vi gjort ved å invitere tre representanter for miljøbevegelsen til å kommentere på et utkast. Innspillene fra disse kommentatorene er med å gjøre rapportens diskusjonsdel til en strukturert samtale mellom oljearbeiderne på den ene siden, og representanter for motparten på den andre. Avslutningsvis konkluderer vi med å vise hvordan ordskiftet har utviklet seg i en lite konstruktiv retning gjennom en utpreget hjemmebane/bortebane-dynamikk og en polariserende tone i mediedebatten. Vi antyder at den beste motgiften mot polariseringen som forekommer er at fagbevegelsen og miljøbevegelsen tar tilbake initiativet i klima- og industripolitikken sammen, tar i bruk verktøyene for samarbeid og konfliktløsning i den norske modellen til å løse klimaspørsmål, og sist men ikke minst: slutter å krangle og begynner å handle.

INNLEDNING

Polariseres norsk klima- og industripolitikk? Og er polariseringen et hinder for en vellykket omstilling, eller et uttrykk for at omstillingen virker? Langs hvilke konfliktakser skjer polariseringen? Og sist, men ikke minst, hvordan oppleves polariseringen av de som kjenner den på kroppen? Denne rapporten forsøker å belyse disse spørsmålene ved å ta utgangspunkt i det siste, nemlig opplevelser av polarisering blant ansatte og tillitsvalgte i oljeindustrien. Formålet med rapporten er ikke å konkludere i spørsmålene vi stiller, men å bruke forskning til å plukke polariseringen fra hverandre og studere den. Ved å forstå de ulike sidene av polariseringen, og ved å ta de involverte på alvor, kan man bedre øyne mulighetene for klimahandling og solidaritetsbygging som ligger foran oss.

Polarisering i klimapolitikken

Polarisering er et ord som brukes i politikken når motsetninger skjerpes. Disse motsetningene forstås vanligvis ut ifra noen akser i det politiske landskapet. De mest velkjente er høyre/venstre-aksen, men i klimadebatten snakker man oftere om miljøpartiene og industripartiene. Mange forsøk på å kartlegge det politiske landskapet har blitt gjort siden sosiologene Seymour Martin Lipset og Stein Rokkan definerte bedriftseier/arbeider, kirke/stat, by/land og sentrum/periferi som de viktigste skillelinjene i etterkrigstidens Vest-Europa (Lipset & Rokkan, 1967). Blant annet har flere foreslått vekst/vern og globalisering/nasjonalisme som nye, strukturerende akser for partipolitikken. ^[1] Klimapolitikken mobiliserer verdier og interesser på en måte som utfordrer alle disse politiske skillelinjene, inkludert vekst/vern-aksen (med vindmøllestanden som et dagsaktuelt eksempel).

Hvilke akser som dominerer i politikken er et annet spørsmål enn hvorvidt det forekommer en polarisering – altså en *skjerpet* motsetning – langs hver av disse aksene. I en oppsummering av opinionsmålinger og forskning gjort på holdninger blant norske medborgere, ^[2] hevder medieanalytiker Iacob Christian Prebensen at det er lite som tyder på en polarisering i den norske befolkningen. Samtidig dokumenterer han en utbredt oppfatning om at politikken er mer polarisert enn før. Dels forklarer han dette med at vi farges av polariseringen i andre land, som i USA eller Storbritannia, og dels med at

ytterpunktene i politikken er mer synlige enn før. Her må sosiale medier ta noe av skylda. Resultatet blir en offentlighet der polene får lov til å dominere det offentlige ordskiftet i en befolkning som gjennom sine holdninger ikke selv deltar i polariseringen. Samtidig hevder medieforskeren Erik Knudsen at det foregår en affektiv polarisering, ^[3] altså at aksene blir mer følelsesmessig tilspisset. Den affektive polariseringen betyr at man i større grad enn før misliker sine meningsmotstandere. Denne trenden følger ikke nødvendigvis polariseringen i meningslandskapet for øvrig.

Hvordan kommer så polariseringen til uttrykk i den norske klimadebatten de senere årene? Mange har forsøkt å beskrive denne koblingen. Norad-leder Bård Vegar Solhjell hevder i en kronikk at «2019 var året då klima vart polarisert», ^[4] mens daværende forskningsdirektør Guri Bang i CICERO spådde at «det polariserte politiske klimaet» i USA står i fare for å torpedere internasjonale klimaprosesser. ^[5] Leder i Framtiden i våre hender Anja Bakken Riise fokuserte på norske forhold da hun i en podcast sent i 2019 uttalte at hun tolket protestvalget samme år som et uttrykk for «økende avstand og en splittelse mellom ulike klasser, mellom by og land, mellom yrkesgrupper som vi må ta på alvor» i utviklingen av en ny klima- og oljepolitikk. ^[6] Og det er nettopp knyttet til oljepolitikken at man oftest ser medieoppslag knyttet til polarisering. Redaktør Anders Bjartnes i Energi og Klima kritiserte for eksempel utnevnelsen av Sylvi Listhaug til olje- og energiminister for å «øke støynivået og polariseringen i feltet» i en tid der det var maktpåliggende å utvise handlekraft og samarbeid. ^[7] Han utropte henne sågar til «polariseringsminister». VG kvitterte måneden etter med å rose utnevnelsen av Tina Bru til samme verv i en leder med tittelen «Mindre polarisering».

Alle disse utspillene, samt en rekke andre kommentarer av regionale politikere, ^[8] har til felles at de beklager polariseringen i debatten og ser den som et hinder for omstilling. Samtidig må vi ta høyde for at årsaksforholdet kan gå motsatt vei. Polarisingen av visse aktører og fløyer i det politiske landskapet kan være et tegn på at klimapolitikken er i ferd med å bevege seg enda noen skritt på veien fra symbolpolitikk til realpolitikk. Når reguleringer, investeringsbeslutninger og politiske vedtak gjør konkrete inngrep i menneskers liv, blir temperaturen høyere. For å oppsummere innledningsvis, mangler det verken på forsøk på å kartlegge, forklare eller beklage polariseringen i klimadebatten. Det som derimot ofte mangler i medieoppslagene, er forsøk på å forstå den.

Fokusgruppestudie blant tillitsvalgte i oljebransjen

Forskning, særlig kvalitative undersøkelser, er godt egnet til å avdekke hvilke holdninger og opplevelser som ligger til grunn for den antatte polariseringen i klimadebatten. I det pågående forskningsprosjektet *Arbeid og organisering i en grønn økonomi* (WAGE) ^[9] har forskere ved Universitetet i Oslo gjennomført fokusgruppesamtaler med tillitsvalgte oljearbeidere. Fordi nettopp oljearbeiderne og industriforbundene de er medlemmer av har blitt utpekt blant gruppene som bidrar til polarisering, mener vi det er viktig å ta dem på alvor. ^[10]

En fokusgruppe er en gruppesamtale ledet av en moderator. Til forskjell fra et vanlig forskningsintervju, der intervjueren stiller spørsmål og styrer samtalen, er formålet med en fokusgruppesamtale at deltagerne snakker *med hverandre*. Samtalen i sin helhet tas opp og transkriberes.

Gruppedynamikken blir dermed en del av datamaterialet, og forskerne blir i stand til å si noe om meningsbrytning og hvordan holdninger blir til. Ofte kommer også følelser til uttrykk i slike samtaler. Dette er grunnen til at markedsføring og politisk strategiutvikling ofte bruker fokusgrupper til å forstå strømninger i en befolkning. I vår forskning har vi brukt metoden fordi vi har ønsket å forstå oljearbeidernes egen klimapolitiske selvforståelse, noe som ikke først og fremst blir til i ensomhet, men i samtale med kolleger, venner og andre.

I 2018-19 gjennomførte vi seks fokusgrupper med fem ulike fagforeninger med forankring i den norske petroleumsindustrien. Hver fokusgruppe samlet 5-8 deltagere, og vi har totalt snakket med 41 tillitsvalgte i oljeselskaper og i leverandørindustrien. Forbundene vi valgte ut var: *Norges ingeniør- og teknologorganisasjon (NITO)*, YS-forbundet *SAFE*, og LO-forbundene *El og IT*, *Fellesforbundet* og *Industri Energi*. I sistnevnte gjennomførte vi to separate fokusgrupper: en med en bedriftsklubb, og en med regionale tillitsvalgte.

I løpet av gruppesamtalen, som varte i omtrent to timer, fokuserte vi på tre hovedspørsmål:

- *hvordan forstår oljearbeidere begrepet omstilling i en klimakontekst?*
- *hvilke ansvar og muligheter har tillitsvalgte i oljeindustrien til å påvirke?*
- *hvordan opplever de klimadebatten og sitt forhold til andre aktører i samfunnet?*

I denne rapporten vil vi konsentrere oss om samtalene som ble startet av det siste spørsmålet. ^[11] Vi vil presentere materialet på to måter i teksten du nå skal lese: gjennom våre egne oppsummeringer og analyser av samtalene (en

såkalt tematisk analyse, se Braun & Clarke, 2006), kombinert med bruk av direkte sitater fra fokusgruppesamtalene. Fokusgruppedeltagerne er anonymiserte, men vi oppgir forbundstilhørighet i hvert sitat.

I fokusgruppene ble det raskt tydelig at oljearbeidere på tvers av forbund definerte seg selv i ulike motsetningsforhold til andre grupper i samfunnet når de fortalte om sine opplevelser av klimadebatten de siste årene. Noen slike «andre grupper» ble stakk seg ut og ble ofte gjentatt. Blant annet gjaldt det *miljøbevegelsen, ansatte i offentlig sektor og deres fagforbund, ungdom og ungdomspartiene, folk på Østlandet og i byen, og arbeidsgivere, arbeidsgiverorganisasjoner og operatørselskaper i oljebransjen*. Hver av disse motsetningsforholdene er interessante, og fortjener å bli tatt på alvor istedenfor å bli redusert til karikaturer. Vi bruker derfor disse kategoriene som et strukturerende prinsipp for rapporten. Selv om de tillitsvalgte beskriver motsetningsforholdene med egne ord ut ifra erfaringene de har gjort seg på arbeidsplassen eller i sine verv i de ulike fagforeningene, er det allikevel en del fellestrekk som gjør at de kan danne grunnlaget for en analyse.

Bruk av kommentargruppe

Istedenfor å la analysen av de tillitsvalgte presenteres på egen hånd, ble vi enige om at verdien av slik rapport vil bli større om det også inkluderte en diskusjon av hvordan oljearbeidernes framstillinger oppleves av de som befinner seg på «den andre siden» av debatten. I kvalitativ metode bruker man vanskelige ord som *kryssvalidering* og *kildetriangulering* for å vise hvordan forskningens funn blir styrket om ulike kilder og metoder støtter hverandre. Dette har vi gjort ved å be tre navngitte klimaaktivister, som på ulike måter representerer motpolene i aksene vi har avdekket, lese et utkast til rapporten. Deretter inviterte disse tre til en digital fokusgruppe på Zoom i starten av november 2020. Her fikk de mulighet til å sette ord på egne reaksjoner og synspunkter etter å ha lest hvordan oljearbeiderne beskrev dem og deres politikk. Kommentargruppens medlemmer og synspunkter vil bli nærmere presentert i rapportens diskusjonsdel. I tillegg har vi gjennomført to telefonintervjuer med unge tillitsvalgte som representerer utvalg for studenter i to forbund for å underbygge våre funn i kapittelet «Generasjonskløften». Disse blir sitert og gjengitt med fullt navn.

AKSE 1: ARBEID/MILJØ

Forholdet til miljøbevegelsen er noe som opptar mange i oljebransjen, og som vekker både bekymring og ergrelse. Noen ganger kommer det til uttrykk i antipatier mot navngitte klimaaktivister, partier eller organisasjoner, andre ganger diskuteres det mer overordnet som en verdikamp mellom ulike samfunnsprioriteringer. Ikke sjelden blir tonen krass. Det refereres til «*disse ekstremistiske miljøorganisasjonene som vokser opp rundt forbi*», noen hevder enkelte «*driver direkte utpressing*», og flere mener miljøbevegelsen først og fremst er drevet av ideologi og økonomiske motiver. I tillegg kalles de uvitende og kunnskapsløse. Mange hever stemmen og banker i bordet for å understreke argumentene. Kort oppsummert finner vi støtte for antagelsen om at klimadebatten har skapt en affektiv polarisering mellom oljearbeidere og miljøbevegelse:

– *Miljøpartiene får sterkere og sterkere påvirkningskraft, og det betyr at vi blir mindre og mindre stuereine. Selv om vi har skapt den velferden som vi har, som jeg sa i stad.*

– *Ja.*

– *INTERVJUER: Ja, føler du at det er en polarisering? Som skjer nå?*

– *Ja, ja.*

– *Ja.*

(Samtale med tillitsvalgte i NITO)

Litt senere i samme samtale forklarer de tillitsvalgte på eget initiativ at aksens arbeid/miljø oppleves som en reell trussel.

– *Dette med konflikt mellom klimabevegelsen og fagbevegelsen, det er en av de store tingene som kommer til å skape store problemer for fagbevegelsen, rett og slett. (Tillitsvalgt i NITO)*

At forholdet til miljøbevegelsen er anspent, er ikke det samme som at de tillitsvalgte avfeier selve klimasaken. De ansatte i oljebransjen godtar nemlig ikke at andre skal ha monopol på klimaengasjementet:

– Oljearbeiderne er ikke fullstendig bakstreverske i forhold til miljøpolitiske spørsmål. Vi er også foreldre og besteforeldre som er opptatt av våre barn og barnebarns framtid og vil at det skal være en levedyktig klode. Men vi har kanskje en litt annen tilnærming til disse problemstillingene. (Tillitsvalgt i Fellesforbundet)

Men hvilke prioriteringer ligger til grunn for denne verdikampen? Her kan det være relevant å trekke fram det arbeidslivsforskerne Norah Räthzel og David Uzzell (2011) kaller «*the jobs versus environment dilemma*», som viser til hvordan arbeidere og fagorganiserte i ulike land over hele verden opplever at klimadebatten framtvinger valgsituasjoner der jobbsikkerhet og miljøtiltak settes opp mot hverandre. Oljebransjen sysselsetter direkte og indirekte mer enn 100.000 mennesker i Norge, og danner livsgrunnlaget for lokalsamfunn og andre næringer, spesielt langs kysten i vest. Mange av disse arbeidsplassene har også vært relativt høyt lønnede og velregulerte, altså *anstendig arbeid*, også innenfor yrker som catering og renhold. En diskusjon om klima blant folk som har oljeindustrien som inntektskilde tar utgangspunkt i denne avveiningen. Forslag fra miljøaktivister og politikere som ikke gir troverdige svar på hvordan arbeidsplasser skal beskyttes eller omstilles inn i nye næringer, blir gjerne avfeid som kunnskapsløse, virkelighetsfjerne og uten empati.

Avstand og arroganse

Det er en sterk enighet blant oljearbeiderne vi snakket med om at miljøbevegelsen ikke tar arbeidsplassene deres på alvor.

– En føler jo at en har miljøbevegelse og en del politikere som mener at en skal omstille seg til arbeidsledighet. (Tillitsvalgt i Fellesforbundet)

Visse utspill har vært tyngre å svelge enn andre. Vedtakene om en sluttdato for oljeindustrien som Miljøpartiet de Grønne, AUF og andre politiske partiorganisasjoner gjorde i perioden 2017-2019 framstår som særlig provoserende. Dels blir man provosert over arrogansen som utvises på vegne av arbeidsplassene i oljeindustrien, dels uttrykker oljearbeiderne frustrasjon over hvordan politiske vedtak blir fattet på geografisk og følelsesmessig

avstand. Formuleringer som «*de sitter på Utøya og vedtar en avvikling innen 2035*» er typiske. Vedtak om klimajobber blir møtt med samme skepsis:

– *Noen har jo til og med programfesta at vi skal vedta 100 000 nye fornybare arbeidsplasser. Jeg holdt på å si, hvorfor ikke 200 000? Så har du et dobbelt så godt vedtak. *latter* Neida. Men det forteller jo hva som er seriositeten i tilnærmingen. (Tillitsvalgt i Fellesforbundet)*

– *Frustrasjonen ute hos oss som er i bransjen og jobber kontinuerlig med dette, er jo at vi er opptatt av realpolitikk, mens det er noen som er opptatt av symbolpolitikk. (Tillitsvalgt i Fellesforbundet)*

I flere av forbundene bruker man tid på å utdype forskjellen mellom symbolpolitikk og realpolitikk, gjerne gjennom begrepene «styrt avvikling» og «styrt omstilling». Der førstnevnte forbindes med noe virkelighetsfjernt, og vekker frykt for «bråstopp», massearbeidsløshet og kaos i næringa, ser man på sistnevnte som en mulighet for å bygge på kompetansen i oljebransjen. En «styrt omstilling» inkluderer oljearbeiderne i fortellingen om det grønne skiftet, mens en «styrt avvikling» ekskluderer de samme menneskene.

Bortebane og hjemmebane

Aksen arbeid/miljø skaper også spenninger fordi aktørene opererer på ulike arenaer for å få gjennomslag for sin politikk. I boka *Carbon Captured: How Business and Labor Control Climate Politics* (2020), argumenterer statsviteren Matto Mildenberger for at norske oljefagforeninger utøver sin innflytelse i institusjonelle rom, og sikter i særdeleshet til samarbeidet mellom industriforbundene i LO og Arbeiderpartiet (selv om YS-forbundene og NITO også har institusjonell dialog med politikere og beslutningstagere). En tilsvarende allianse finnes mellom arbeidsgiverorganisasjonene og Høyre. Mildenberger hevder at både i det politiske systemet og gjennom trepartssamarbeidet dermed er rigget til fordel for petroleumsinteressene, og er kritisk til denne formen for «dobbel representasjon». Magne Lerø i ledelsesavisen Dagens Perspektiv kaller dette for «oljelobbyen», og hevder at alliansen mellom industriinteresser og styringspartiene gjør at svaret på dilemmaet vi innledet denne delen med alltid blir det samme: «Arbeidsplasser framfor klima». ^[12]

Den institusjonelle maktutøvelsen har ofte vært effektiv fordi den har foregått i arenaer der tillitsvalgte trives godt: i møysommelig forankrede beslutningsrom med lite synlighet i media. Her er fagbevegelsen på

hjemmebane og påvirkningskanalene er mange: tillitsvalgtsapparatet, verneombudene, styrerepresentasjon, ulike bransjeforum og, sist men ikke minst, via forbundsledelsen og sammenslutningene og deres samfunnspolitiske aktørskap. En sentral aktør i denne maktutøvelsen er lobbyorganisasjonen KonKraft, der industriforbundene i LO samarbeider med arbeidsgiverorganisasjonene i bransjen om å fremme næringens konkurransekraft. ^[13] Mens kritikere hevder at Industri Energi og Fellesforbundet gjennom KonKraft har «et sterkt interessefellesskap med olje- og gassindustrien», ^[14] noe som effektivt blokkerer et klimavennlig retningsvalg i LO, legger heller de tillitsvalgte heller vekt på at det bare er KonKraft som er i stand til å «framsnakke bransjen» i møte med en medievant miljøbevegelse. Denne troen på de institusjonelle kanalene er stor også utenfor LO-forbundene:

– Jeg tror i mange tilfeller at fagforeningene har vel så god nettverk mot sentrale myndigheter for eksempel, regjering og storting [som bedriftene selv]. (Tillitsvalgt i NITO)

Oljearbeiderne føler seg derimot ganske maktesløse i møte med miljøbevegelsens dominans i det offentlige ordskiftet, særlig i massemedier og på sosiale medier.

– Den grønne bevegelsen, de har vært knallflinke. De har vært dyktige til å bruke media, de når fram med budskapet sitt. Men vår bransje, Norsk Olje og Gass, som egentlig er vår interesseorganisasjon, har sittet på gjerdet og egentlig bare sett toget kjøre forbi. (Tillitsvalgt i Industri Energi)

I spaltene til riksavisene, i tv-studioene og på Facebook har oljearbeiderne lenge følt seg på bortebane. ^[15] Mens motparten serverer et fengende budskap og enkle løsninger, må ansatte i oljeindustrien og tillitsvalgte i fagforeningen veie sine ord:

– Det er jo en sånn skrekkblandet fryd hvis vi skal delta i en debatt eller en meningsutveksling om miljø og klima når jeg kommer fra det selskapet jeg gjør [...] Du tar som regel på deg den ansvarlige hatten. Og skal [...] komme med et nyansert budskap. Mens du i veldig stor grad møter folk som ikke trenger å ta den belastningen med å være nyansert i kommunikasjon og helhetstenkningen. Så det er ikke tematikk jeg gjerne går inn i, hvis jeg kan unngå det. (Tillitsvalgt i NITO)

I etterkant av våre samtaler, bidro riktignok den såkalte «oljeskam»-debatten i 2019 til en mobilisering av og med oljearbeidere på sosiale medier, i tv-debatter og i kronikkspaltene. Flere fulgte blant annet SAFE-tillitsvalgt Idar Martin Herlands eksempel og la rammen “Stolt oljearbeider” rundt profilbildet sitt på Facebook. Mobiliseringen hadde en indremedisinsk funksjon som så ut til å styrke samholdet i gruppen, samtidig som den henvendte seg til miljøbevegelsen og forsøkte å svare på tiltale.

En utstrakt hånd?

Vi vil riktignok ikke yte aksens arbeid-miljø rettferdighet om vi kun beskriver avstanden mellom motpolene. Mange av de vi snakket med uttrykker samtidig respekt for og ønske om forsoning med miljøbevegelsen.

– Hvis folk er litt mer ydmyke. Å sitte i hver sin leir og bare: «vi, vi skal stoppe» og «vi, vi skal fortsette». Kanskje [vi må] legge hodet i bløt av og til, for eksempel fagforbund og miljøpartiene. (Tillitsvalgt i Industri Energi)

– Vi skal ikke demonisere miljøbevegelsen heller, og i mitt hode så må vi jo forsøke å finne en eller annen form for tilnærming der vi ikke primært blir opptatt av å skyte hverandre ned. (Tillitsvalgt i Fellesforbundet)

På spørsmål om hvordan en slik tilnærming skal finne sted, er de tillitsvalgte snare med å etterlyse felles møteplasser, og da aller helst på steder som gjør at politikere og klimaaktivister med egne øyne får se, oppleve og være tilstede på anleggene der oljearbeiderne jobber. Den geografiske og emosjonelle avstanden vi beskrev innledningsvis bekjempes best gjennom fysisk nærvær og dialog, slik de tillitsvalgte ser det. De tror det vil gjøre at mange på den andre siden får et mer kunnskapsbasert grunnlag for å forstå den faktiske omstillingen som det grønne skiftet krever.

AKSE 2: SEKTORINTERESSER

DEN ANDRE AKSEN som avtegner seg i fokusgruppematerialet formes av sektorinteresser, men lar seg ikke enkelt oppsummere i en dikotomi. På overflaten er det lett å ty til enkle inndelinger som skillet mellom privat versus offentlig sektor. Deltagerne i fokusgruppene gjør også dette ved flere anledninger. Denne skillelinjen er velkjent i norsk politisk debatt, og vekker umiddelbart en del assosiasjoner til diskusjoner om verdiskaping, modernisering av forvaltning og profitt på velferd fra de senere årene. [16]

Når oljearbeiderne snakker om interessemotsetninger mellom sektorer, handler det som oftest om hvordan ulike fagforeninger som representerer ansatte i disse sektorene har posisjonert seg i industri- og klimapolitiske saker. Et eksempel er den konfliktfylte oppkjøringen til LO-kongressen i 2017, der spørsmålet om oljeboring utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja stod på agendaen (Houeland m.fl., 2020). Her går ikke skillet først og fremst mellom offentlig og privat sektor, men mellom industriforbund med sin hovedforankring i oljeindustrien på den ene siden, og en koalisjon av forbund med medlemmer i offentlig sektor, tjenesteøkonomien og fornybar energi på den andre. Men før vi går løs på nyansene innad i og mellom ulike forbund, er det verdt å dvele ved hvordan oljearbeiderne vi snakket med bruker grovinndelingen mellom offentlig og privat sektor aktivt for å legitimere sine industri- og klimapolitiske standpunkter.

Kamp om verdiskapningen

Et viktig premiss for oljearbeiderne er nemlig at næringen de jobber i skaper verdier som forvaltes, fordeles og forbrukes av offentlig sektor. Dette gjør at forslag og vedtak om innskrenkning av rammevilkårene til oljebransjen som nettopp kommer fra aktører i offentlig sektor, oppleves som særlig provoserende. Følelsesmessig er dette et av temaene som vekste mest harme og indignasjon i samtale.

– Når du ser på store forbund som Fagforbundet og Handel og Kontor som gjerne er indirekte avhengig av, eller direkte avhengig av, bransjen og så vedtar de egentlig – i sine øverste organer – styrt avvikling av bransjen, så føler jeg det rett og slett som en kniv i ryggen. (Tillitsvalgt i Fellesforbundet)

Disse ordene falt i 2018, i kjølvannet av LO-kongressen året før, og må også tolkes i dette lyset. Samtidig forteller sitatet om en måte å tenke om verdiskaping på som ligger til grunn for oljearbeidernes virkelighetsforståelse.

– Altså det er oljebransjen som betaler jobbene deres og på en måte inntektene fra oljebransjen er med til å styre den velferden som de jobber under og også vedtar de egentlig at de skal legge ned [oljebransjen]? [...] Det er dårlig. Det er liksom som vi vedtar at vi skal legge ned offentlig sektor. (Tillitsvalgt i Fellesforbundet)

På tvers av forbundene er de tillitsvalgte samstemte om at den norske velferdsstaten er avhengige av oljebransjen. Som en tillitsvalgt i Industri Energi formulerte det, representerer de «den viktigste inntektskilden til AS Norge». Denne samfunnsbyggerrollen, og troen på at de er en garantist for det særnorske levesettet, levedyktige lokalsamfunn og en omfattende velferdsstat, gjør at enkelte tillater seg å sidestille støtten arbeidere i offentlig sektor har fått i kampen mot nyliberale reformer med støtten oljearbeiderne mener de har krav på i spørsmål om åpning av nye oljefelt. I solidaritetens navn:

– Vi har støtta offentlig sektor og Fagforbundet i [mot] disse partiene som ønsker privatisering. Så har vi vært solidariske. (Tillitsvalgt i Fellesforbundet)

Kamp om sakseierskapet

For LO-forbundene handler dette ikke bare om et samfunnssyn, men også om et prinsipp som lenge har vært forankret i hovedsammenslutningen, nemlig *sakseierskapsprinsippet*. En tillitsvalgt fra Fellesforbundet forklarer det slik:

– Man har en lang tradisjon innad i LO. [...] Du skal ikke gjøre vedtak [som] omhandler andres forbunds organisasjonsområde og arbeid.

Dette prinsippet ligger til grunn for solidariteten mellom sektorinteresser innad i hovedsammenslutningen LO. I Frida Hambro Angells masteroppgave om dette temaet fra 2018 viser hun hvordan forbund utenfor oljeindustrien har begynt å tolke dette prinsippet på nye måter i møte med klimasaken (Angell, 2018). Argumentet er at rollen olje og gass spiller som utslippskilde gjør at spørsmål om oljeboring dermed berører andre medlemmer enn ansatte i utvinning og leverandørleddet. Ikke bare berører klimaendringene oss alle, men offentlig helse- og beredskapspersonell blir direkte involvert (og utsatt for risiko) under naturkatastrofene som klimaendringene fører med

seg. Forbund som Industri Energi og Fellesforbundet kjøper ikke denne tolkningen, i alle fall ikke hva gjelder beslutningsmyndighet. I deres øyne satte forsøkene på å få LO til å gå inn for vern av havområder under 2017-kongressen selve solidariteten på prøve i fagbevegelsen.

Oljearbeidere organisert i forbund utenfor denne industrialliansen mellom Fellesforbundet og Industri Energi uttrykte sympati med disse forbundene, og en viss lettelse over å slippe å måtte forholde seg aktivt til denne tilspissede konflikten.

– Tror nok gjerne det ligger en sånn smertesak der. For Fellesforbundet spesielt. At andre forbund har for så vidt begynt å blande seg inn i saker som de har ment at de skal ha enerett på. (Tillitsvalgt i El og IT)

– Jeg føler med de reine industriorganisasjonene i LO som må forholde seg til så mange andre. Det er på en måte litt sånn miljøbevegelsen innad i LO. (Tillitsvalgt i NITO)

Når det er sagt, går ikke heller uavhengige fagforeninger fri av disse dilemmaene. Selv i NITO må ansatte i oljenæringa kjempe mot vedtak om vern og nedtrapping. Ikke sjeldent kommer utfordringene fra studentmedlemmer og andre yngre krefter, noe vi vil komme tilbake til senere.

Frykt for splittelse

Tross de følelsesladede ordvekslingen om disse spørsmålene, er hovedinntrykket fra de over 40 deltagerne vi har snakket med et sterkt ønske om å unngå splittelse og ytterligere polarisering. I den mest opphetede samtalen med Fellesforbundets tillitsvalgte fra 2018 spør vi på et punkt om skaden innad i LO er reparerbar. Alle i rommet trenger en tenkepause. Allikevel kommer deltagerne stadig tilbake til hvordan fagbevegelsens styrke ligger i å stå samlet. Å møte klimaomstillingen enkeltvis er ingen tjent med.

– Det vil alle tape på. Hvis vi skal stå i hver vår leir. For hvis vi skal få til klimatiltak og miljøtiltak og omstillinga, ja så har LO vært en sterk kraft på samfunnsutvikling helt siden ble stifta i 1899. Det var jo hele ideen og grunntanken. [...] Og det vil fortsatt gjelde i framtida. Så hvis en ønsker å splitte opp LO på innsida, ja så vil det svekke målene som en har felles. (Tillitsvalgt i Fellesforbundet)

Denne selvransakelsen er ikke unik for Fellesforbundet. Tillitsvalgte både innenfor og utenfor LO-systemet snakker mye om makten som ligger i en solidarisk og samstemt fagbevegelse.

– Nei, der er ingen tvil om at det er splittelser innen LO, da. Og da tenker jeg: hvordan samler vi kreftene? [...] For et sånt splitta LO, det er vi ikke tjent med noen av oss. (Tillitsvalgt i Industri Energi)

– Vi fagbevegelsen sliter jo veldig med å samhandle. Det er jo en av de store utfordringene [...] syns jeg da. For mye tid og krefter på å sloss innbyrdes om medlemmer, om hvem som har rett til å organisere hvem, og så videre, i stedet for å klare å se sammen at ja men, dette er felles interesser. [...] Vi sitter og erklærer LO for idioter, og vi blir idiotforklart av LO. Det er kollektiv selvsykdom. (Tillitsvalgt i SAFE)

Ønske om «større solidaritetstenkning» blir uttrykt av flere. Samtidig anerkjenner man at klimasakens tiltakende kraft gjør både behovet for samhold og faren for splittelse større. Dette kan være med å forklare hvorfor forbund utenfor bransjen i liten grad diskuterte klimakonsekvensene av krisepakken til petroleumsnæringen under covid-19-krisen. Gjennom den urolige våren 2020 viste sakseierskapsprinsippet at det fortsatt er virksomt i LO-familien.

Selv om det er lett å tenke seg at en splittelse i fagbevegelsen vil skje *mellom* forbund med ulike sektorinteresser, er det verdt å merke seg at synet på oljeindustrien også skaper spenninger *innad* i forbund og sammenslutninger. De tillitsvalgte vi snakket med i El og IT, for eksempel, representerer oljeindustrien og må samtidig forholde seg til en forbundsledelse som har markert seg tydelig i klimasaker, også når det betyr en innskrenking av aktiviteten i Nordsjøen. Selv i Fagforbundet, som i flere av fokusgruppene blir singlet ut som motpolen i klimadebatten, er tonen og ordvalgene annerledes når man snakker med lokale tillitsvalgte i Rogaland og Hordaland. Dette bringer oss over på den tredje aksene i datamaterialet, nemlig de geografiske spenningene.

AKSE 3: GEOGRAFISKE SPENNINGER

Oljebransjens geografi er med å forme posisjoner i klimadebatten, og er derfor en viktig dimensjon i det norske politiske landskapet. Den geografiske forankringen til næringen er riktignok både mangslungen og komplisert, og det er derfor litt misvisende å omtale det som en enkelt akse i politikken. Vi vil her gå gjennom noen av de romlige dimensjonene og forklare hvordan de kom til uttrykk i fokusgruppesamtalene.

Et tema norske oljearbeidere stadig kommer tilbake til, er hvordan selve utvinningen skjer fjernt fra folks liv på fastlandet. Dette skiller norsk oljevirkosomhet fra utvinningen i andre land, der landbasert utvinning veves sammen med bebyggelse. Oljehistorikere har derfor hevdet at nordmenn flest har utviklet «et fremmedgjort forhold til hva som foregikk på installasjonene ute i havet» (Ryggvik m.fl., 1997b, p. 430). Denne fysiske avstanden problematiseres av flere deltagere. De opplever at motparten ytrer seg om miljøpraksiser på sokkelen og petroleumsøkonomiens regnestykker uten å selv være tilstede der oljen utvinnes eller der oljeinntektene skaper lokalsamfunn.

Om utvinningen finner sted langt ute i havet, skjer sysselsettingen over hele landet. I toppåret 2014 fant Statistisk sentralbyrå at det var ansatte i petroleumsnæringen i 424 av 428 kommuner. Samtidig er oljeavhengigheten ujevnt fordelt. Fylkene Rogaland og Hordaland (nå en del av Vestland) huser størstedelen av oljearbeiderne. Visse kommuner skiller seg også ut, der Sola og Stavanger har høyest andel ansatte i utvinningsvirksomhet, mens kommuner som Stord og Kongsberg har mange ansatte i leverandørindustrien (Ekeland, 2015).

Østlandet versus Vestlandet

Selv om det er tydelig at geografien spiller en rolle i samtalene, er det ikke alltid klart *hvilken* rolle. Ofte er det lettest å ta tak i vannskillet mellom vest og øst. Nærheten til bransjen danner et fellesskap som rommer hele kystlinjen i vest.

– Vestlendinger, vi er litt nærmere Nordsjøen [og] har et litt annet forhold til dette. (Tillitsvalgt i El og IT)

– Uten at jeg skal ta for mye i, så er nok [folk] fra Kristiansand og opp til Trondheim nokså enstemmig i når det gjelder oljevirkksomhet. Viktigheten og betydningen av den for samfunnet [...], både industriverksted og verft, alle de tingene, leverandørnæringen ... (Tillitsvalgt i Industri Energi)

Dette knyttes til andre temaer vi allerede har nevnt, som spørsmålet om verdiskaping. I denne delen av samtalen sitter karikaturene løst, og stemningen i samtalen er lett hånlig.

– [Øst/Vest-s skillet] er definitivt ikke uviktig. Og forestillingene om hvor verdiskapning skjer i dette landet. Altså, når du i beste sendetid i Dagsrevyen får høre at det meste av verdiskapning skjer i Oslo, sant? (Tillitsvalgt i Fellesforbundet)

– Jeg legger jo merke til at det i hovedsak oppi Oslo at den her debatten foregår. For de har ikke noe forhold til oljeproduksjon. De har ikke noe relasjoner til det engang. De bare sitter og forbruker inntektene vi genererer. (Tillitsvalgt i SAFE)

Som sitatene insinuerer, er det ikke østlendinger flest som er skyteskiven, men Oslo som et symbol på tjenesteøkonomi, elitemiljø og politisk (over)styring. Dette til tross for at Oslo har en betydelig sysselsetting i petroleumsrelaterte yrker, noe flere av de tillitsvalgte poengterer i andre deler av samtalen.

Sentrum versus periferi

Dette bringer oss over på en annen geografisk spenning, nemlig den klassiske sentrum/periferi-aksen. De tillitsvalgte mener oljebransjen har vært sentral for å holde liv i utkant-Norge gjennom sysselsetting og lokal økonomisk aktivitet. Periferien i denne sammenhengen refererer dermed til livet i bygder og kystsamfunn som ellers ville ha vært truet av fraflytting.

– For meg så er jo oljebransjen ekstremt viktig for distriktpolitikken. Og at vi utnytter hele landet. Uten oljebransjen hadde det jo sikkert vært sånne svenske tilstander med urbanisering. (Tillitsvalgt i SAFE)

To parallelle dynamikker trekkes fram av flere. På den ene siden, den store fleksibiliteten turnusarbeiderne på sokkelen har i valg av bosted. På den andre siden, evnen leverandørindustrien har vist til å holde liv i lokalsamfunn gjennom å tilby store industriarbeidsplasser utenfor byene. I flere av fokusgruppene trekker man fram hvordan oljebransjen er vevet inn i hverdagslivet på disse stedene. Stoltheten over bransjen er om mulig enda større her enn i vestlandsbyene, hevder noen.

– Jeg tror det óg er litt [...] hva slags posisjon bedriften har i lokalsamfunnet.. Nå tenker jeg på mange av hjørnesteinsbedriftene. [De] har nok en større standing enn si hvis du kommer inn midt i Stavanger sentrum eller i Bergen kanskje. Der vil de kanskje drukne litt. (Tillitsvalgt i Fellesforbundet)

I disse utsagnene er det ikke lenger Østlandet, men byene, som beskrives som virkelighetsfjerne. Dette bekreftes også i intervjuer vi har gjort med andre fagforeningsrepresentanter i LO-systemet på Vestlandet. En kulturelt skille mellom en bykultur der oljebransjen blir lite synlig og der andre politiske stemmer dominerer debatten, og utkantkommuner der blåsnipparbeidere og industriarbeidsplasser har en høyere status, gjennomsyrrer hele fagbevegelsen.

På toppen av dette statushierarkiet rager Oslo, som på én og samme tid symboliserer Østlandet, den urbane kulturen, maktapparatet og klimapolitikken.

– Altså, hovedkontorene til de fleste selskapene ligger jo i Oslo. Så det ser ut som de tjener grassalt med penger. Men det skjer jo ikke noe produksjon der å snakke om. [Og] de som bor der, de jobber i offentlig eller service, og de ser at «nei, dette her det fungerer fint, vi forurensar jo ingen ting». Også er du flau på vegne av de der idiotene som driver med industri rundt omkring. (Tillitsvalgt i NITO)

Dette gir seg også utslag i synet på politisk representasjon. Mens politikere med fotfeste i industrien nyter legitimitet blant oljearbeidere, har man ikke den samme tilliten til folkevalgte som representerer urbane velgergrupper.

– Og da er vi inne på den der geografiske tilknytningen av folk inn i politikken. For det er jo blitt [...] sexy å snakke om fornybar energi. Det er det folk selger seg på. Å komme inn en vei og selge seg på at du skal fortsette å drive med olje, det er ikke sikker du blir valgt på lenger. [...] Fordi at det går av seg selv allikevel. (Tillitsvalgt i El og IT)

Selv folk med fartstid i industrien, for eksempel forbundsledere og tillitsvalgte sentralt i LO, kan miste noe av sin troverdighet ved å utføre sine verv i hovedstaden. Utsagn som «han er veldig distansert ved å være plassert i Oslo» er et typisk uttrykk for denne holdningen.

AKSE 4: GENERASJONSKLØFTEN

Forholdet til politikere, østlendinger, klimaaktivister, ansatte i offentlig sektor og egne forbundsledere til tross, det er generasjonskløften som beskrives som den viktigste motsetningen i klimadebatten av de tillitsvalgte.

– Jeg tror aldersspennet er mye viktigere enn den geografiske tilhørigheten vår, når jeg diskuterer med unge mennesker som har en helt annen vinkling på framtida enn det jeg har. (Tillitsvalgt i NITO)

Striden om oljeindustriens framtid fikk et nytt bluss i oktober 2018 da Arbeiderpartiets ungdomsfylking (AUF) vedtok 2035 som sluttdato for norsk petroleumsutvinning. AUF var også avgjørende da Arbeiderpartiets landsmøte like etter la vekk planene om konsekvensutredning av oljeboring utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja. For ansatte i oljebransjen signaliserte dette et lojalitetsbrudd på to fronter: fra ens viktigste allierte i partipolitikken, og fra den kommende generasjon. Generasjonskløften har også manifestert seg gjennom Natur og Ungdoms rolle i klimasøksmålene mot den norske staten siden 2016, og de verdensomspennende skolestreikene i 2018-2019. Andre ungdomspartiers vedtak om sluttdato for oljeutvinningen ble gjort i samme periode.

Ved å definere klimastreikende ungdom som «neste generasjon» oppnår de tillitsvalgte to delvis motstridende ting: de anerkjenner ungdommens rettmessige plass i en debatt som angår deres framtid, men de gjør samtidig seg selv til de voksne i debatten. Med de privilegier det medfører. Noen ganger får denne kombinasjonen av voksen og sint lett komiske utslag:

– Det er veldig flott at ungdom engasjerer seg, når det gjelder streiker. Og veiver med iPhonen sin laget av oljerelaterte produkter. For all del. Men det er jo viktig at vi som er voksne greier å snakke de til rette [...] og jeg sier drill hull i hele Lofoten og Senja, og få opp alt vi kan få opp. (Tillitsvalgt i SAFE)

«Det er deres framtid»

Ungdom har et annet perspektiv på framtida, og er generelt mer interessert i klima. Aldersgruppen 18-29, typisk under utdanning eller tidlig i karriereløpet, er mest klimabevisste og mest bekymret for klimaendringer. ^[17] Flere tillitsvalgte anerkjenner at ungdom naturlig har et annet perspektiv enn dem selv. Samtidig er det bred enighet om at ungdom – enten de er i AUF eller i skolestreik – mangler kunnskap om hva som kreves for en omstilling.

– AUF for eksempel – som har vedtatt at vi skal stenge kranene i 2035, og mange ungdomspartier og ungdomsorganisasjoner. [...] Det enkle er ofte det beste, men det enkle er ofte det farligste òg. Det er noe med at enkle løsninger er ikke alltid det enkle på kompliserte spørsmål, for dette er et komplisert spørsmål. [...] Så, det er så tragisk. Synes vi da. (Tillitsvalgt i NITO)

Delvis tar oljearbeiderne selvkritikk for denne manglende kunnskapen hos motparten. Oljearbeiderne på sokkelen har ikke lyktes i å fortelle om elektrifiseringen, strenge driftskrav og avfallshåndtering.

Leverandørindustrien når ikke fram med budskapet om differensierte porteføljer, el-ferjer og leveranser til grønne energikjeder. Folk i bransjen har heller ikke evnet å formidle hvordan teknologien og kompetansen de besitter kan bidra til et grønt skifte.

Men medias enkle og konfliktorienterte framstilling av forholdet mellom klima- og oljepolitikk får hovedskylden for at ungdommen tenker som de gjør.

– Det er jo ikke rart at de streiker. De er jo blitt bombardert med at planeten skal gå under for åtte år siden og det ene og det andre, så – de blir jo påvirka. Den her skremselspropagandaen, til mer svartmaling det er så (Tillitsvalgt i SAFE)

– Avisene gidder ikke ta imot informasjon, de bryr seg ikke. [...] Nei det må være noe konflikt der. Ja da får du gjennomslag. (Tillitsvalgt i NITO)

På tross av denne frustrasjonen, applauderer mange klimaengasjement generelt og skolestreikene spesielt. Mens tonen man tar mot meningsmotstandere i fagbevegelsen ofte er bitter, og beskrivelsene av østlendinger og byfolk er hånlig, beskrives ungdommen ofte i stedet med en blanding av respekt og ydmykhet.

– Så synes jeg også vi må være litt vár. [...] Vi jobber jo i oljeindustrien, og jeg vil gjerne ha min arbeidsplass. Men det må også sette meg i stand til å se litt

forbi [min egen interesse]. Jeg tror vi skal ta høytidelig det som disse ungdommene – neste generasjon – er bekymra for. Det er deres framtid. Vi har framtida bak oss. (Tillitsvalgt i SAFE)

Flere av de tillitsvalgte anerkjenner altså ungdommenes bekymringer som legitime. I tillegg høster de i likhet med miljøbevegelsen for øvrig anerkjennelse for sitt politiske håndverk og sin media-innsats.

– Barentshavet, [vi] tapte det mot AUF. Så sa jo forbundslederen vår [...] han gratulerte henne [AUF-lederen]. Men det må ikke bli sånn at allerede neste år så kommer krav om at du skal stenge igjen Statfjord eller Gullfaks, altså. Nå må hele bransjen på banen og møte det med saklighet og møte det med fakta. (Tillitsvalgt i Industri Energi)

Av oljearbeiderne vi snakket med, sier flere at de er opptatt av bærekraft og føler et ansvar for framtidige generasjoner. Samtidig er de uenige i de politiske forslagene fra ungdomsaktivister. Generasjonskløften er ikke bare et spørsmål om marsjerende ungdom i gatene, men også om forhold på hjemmebane og knyttet til erfaringer med ungdom og hjemme i familien, og gjerne beskrevet med sårhet og nervøs latter:

– Det er liksom litt sånn skambelagt å fortelle at de har en far eller en svigerfar som jobber i oljenæringa, [og] som egentlig er årsaken til forurensningsdiskusjonen.

– For ikke å snakke om svigermor.

(Tillitsvalgte i NITO)

Flere forteller om hvordan det opplevdes at egne barn gikk i skolestreiker, eller valgte vekk utdanningsløp, lærlingeplasser og jobbtilbud i petroleumsbransjen.

– Altså, jeg tenker egentlig at det er helt på sin plass, jeg. Helt alvorlig, jeg kommer til å la mine unger gå i det toget, jeg. Det blir framprovosert at de streiker og at de vil ha vekk olja, men det er kanskje fordi at oljeindustrien rett og slett ikke har gjort nok for å ha et tydelig budskap og setter premisser for å gjøre det så bra som mulig. (Tillitsvalgt i SAFE)

Dette sitatet er ikke unikt, og er et effektivt eksempel på at det hersker en relativt stor grad av selvrefleksjon på vegne av egen industri og eget fagforbund.

En ny generasjon oljearbeidere?

De unge befinner seg riktignok ikke bare utenfor bransjen. Tusenvis jobber også i næringa eller er på vei inn dit, og flere av disse er fagorganiserte. Internasjonalt er fagorganisering lavere blant unge (Vandaele, 2012), mens LOs ungdomsrekruttering har vært en suksess (Berge m.fl., 2013) og NITO Studentene teller heler 13.000 medlemmer. Ungdoms- og studentutvalg vokser i størrelse og betydning innad forbundene. Ungdommenes rolle i fagforbundene blir sjelden nevnt i fokusgruppene. Dette kan tyde på at generasjons skillet er mindre skarpt internt, selv om tillitsvalgte både i EL og IT-forbundet og i NITO understreker at ungdomskontingenten har et annet perspektiv på olje- og klimapolitikk:

– El og IT har jo en relativt ung medlemsmasse, og har et aktivt sentralt ungdomsutvalg, og der foregår jo litt varierende ungdomsarbeid, og nå har det jo nettopp vært minilandsmøte på ungdommen [og] det er ganske stor ungdomsaktivitet. Det er klart, du skal være ganske døv for å ikke skjønne at de har et annet perspektiv. (Tillitsvalgt i EL og IT)

Uavhengig av politiske vedtak om oljeindustriens framtid, er både bransjen og forbundene avhengig av en viss rekruttering på kort sikt, og i tillegg til ustabilitet i bransjen, frykter mange at klimadebatten underbygger rekrutteringsutfordringer.

– Det grønne skiftet er óg en brems for rekruttering til oljebransjen. (Tillitsvalgt i SAFE)

Undersøkelser viser at langt nær alle ungdom er klimaaktivister eller skeptiske til oljebransjen. I 2013 sa nær halvparten av norske unge at de ønsket å jobbe i olje- og gass, ^[18] og i 2014 skrev Dagens Næringsliv at 'Til tross for at flere tusen stillinger er på vei bort fra oljeindustrien, søker rekordmange ungdommer seg til petroleumsstudiene.' Det var før oljekrisen i 2014-2015. Etter det var bransjen bekymret over nedgang i søknader til petroleumsstudie og satte i gang rekrutteringskampanjer. ^[19] I januar 2020 meldte Universitetet i Stavanger at for første gang på seks år økte antall søkere til petroleumsfag. ^[20] Det var før olje- og covid-19-krisen våren 2020.

Industri Energi Studentutvalg sine 2.400 medlemmer har sin hovedtyngde i studenter som planlegger å gå inn i petroleumsbransjen, men understreker at framtida er grønn:

– Grøn industri og utvikling av berekraftigare produksjon er framtida, og det er viktig at Noreg som eit føregangslend banar vegen for denne utviklinga. [21]

Leder av NITO Studentene som teller 13.000 studentmedlemmer i ingeniør og teknologiske fag, Silje Skyttern bekrefter at det er noe ulik politikk mellom NITO og NITO Studentene. Også NITO Studentene legger tyngre vekt på det grønne skiftet, men som Studentutvalget i Industri Energi understreker de at oljeindustrien må ivaretas for å behold nødvendig kunnskap til det grønne skiftet og omstilling krever planlagt og langsiktig avvikling.

Der petroleumsfag er mindretall i NITO Studentene, er de i flertall i Industri Energi Student, som også et generasjonsskilte de studentene er noe mer utålmodige for et grønt skifte enn «de voksne», og at studentene er mer åpne for samtaler med miljøorganisasjoner og ungdomspartier. Studenttillitsvalgte dras gjerne både mot klima- og industripolitikk, og det er ingen motsetning mellom å være medlem der og i Natur og Ungdom. Slik fungerer studenter som en slags brobygger internt i fagbevegelsen, ifølge leder Michal Jan Warecki. [22] Videre er han «oppgitt over at man setter likhetstegn mellom norsk oljeindustri og klima».

Industri Energi Ungdomsutvalg organiserer 13.000 medlemmer under 33 år. [23] Sammenlignet med studentutvalgene, framstår disse i mindre grad som brobyggere:

– Stopp uttrydding av norsk olje og gass. Dagens olje og gassnæring står ovenfor en stor trussel, den trusselen består av politikere. Politikere som ønsker å fase ut næringen for det de mener er bidrag til et grønt skifte... En effekt av nedsnakkingen blant politikere er at arbeidstakere i bransjen tvinges mot høyresiden av norsk politikk ved at venstresiden og sentrum av norsk politikk har en slik holdning til olje og gassnæringen. Industri Energi skal fortsatt jobbe for åpning av nye felt i Nordsjøen slik at norsk gass og olje kan bidra til en grønnere framtid. [24]

Den krassere tonen kan bunne i at de representerer de «sist ansatte». Disse er dermed i de mest sårbare stillingene og følgelig utsatt for oppsigelser i forbindelse med nedgang og omstillinger:

– Unge arbeidstakere er de som kan minst om sine rettigheter, blir mest utnyttet av sjefen, mister jobben først i nedbemanninger og oftest går midlertidig i lengre perioder.

Ulike tidshorisonter er med å skape et internt generasjonsskille i oljenæringen. En fagarbeider mot slutten av sin karriere har naturlig nok et annet forhold til omstilling enn en student. Skyttern i NITO Studentene hevder at hennes medlemmer i petroleumsfag ikke forventer et livslangt arbeidsforhold i bransjen. Allerede i studietiden er de bevisste på at de må være omstillingsdyktige og fleksible for å ha mulighet til å gå over i andre bransjer. De 'voksne tillitsvalgte' vi snakket med er bevisste på at de unges bransjetilknytning er flyktig og prekær.

– Det er og et av problemene med krakket [i 2014]: Vi hadde masseoppsigelser. Og da forsvinner, ja [en] halv generasjon av de yngste. (Tillitsvalgt i Industri Energi)

I de tillitsvalgtes øyne er det altså ikke bare et generasjonsskille, men også et generasjonsskifte, på gang. Og på samme måte som med klimaomstillingen, føler de seg ikke trygge at det ligger faste stillinger og anstendig arbeid på den andre siden:

– Og denne omstillingen som vi står ovenfor nå med generasjonsskifte parallelt med det grønne skiftet. Så kommer det inn masse ungdommer som ikke får driftspraksis. Fordi de har noe sånn- nedbemanning på anleggene at de slipper ikke til på anleggene lenger. (Tillitsvalgt i NITO)

Dette bringer oss over på den siste aksene i materiale vårt, nemlig forholdet mellom oljearbeiderne og de bedriftene som tilbyr dem jobb, altså arbeidsgiverne og oppdragsgiverne i bransjen.

AKSE 5: FORHOLDET TIL ARBEIDSGIVERE OG OPPDRAGSGIVERE

Vi har tidligere nevnt at arbeidsgivere og arbeidstakere i bransjen ofte uttrykker enighet i spørsmål om klimatiltak og industripolitikk, noe som bunner internt i sterke oljeforbund og sterke bransjeorganisasjoner. Det kan virke som om den tradisjonelle høyre/venstre-konflikten i arbeidslivet er bemerkelsesverdig nedtonet innad i bransjen. Så lenge vi snakker om olje- og klimapolitikk, resonnerer dette også i intervjumaterialet vårt. I fokusgruppen med Industri Energi, omtaler en tillitsvalgt Norsk Olje og Gass som «vår interesseorganisasjon». Det er lett å få inntrykk av klassesolidariteten mellom ulike sektorer her må vike får bransjeinteresser. Men når samtalen handler om arbeidsforhold og den tillitsvalgtes rolle, trer de interessekonfliktene fram. Mange beskriver en følelse av avmakt, økt bekymring og frustrasjon over hva som skjer på arbeidsplassene.

Den pågående klassekampen i næringen viser kontinuitet og paralleller tilbake til lønns- og HMS-kamper på 1970-tallet. Arbeidskonfliktene på sokkelen fra 1978 de mest omfattende i Norge siden mellomkrigstiden (Ryggvik, 2018). Oljearbeiderne ble avgjørende i utvikling av arbeidsmiljøloven, og har lenge har vært opptatt av lønnslikhet på sokkelen (Ryggvik m.fl., 1997). Etter at de i 1981 ble integrert i det nasjonale lønnspolitiske systemet, og har aktivt bidratt til å holde det økonomiske presset nede. Oljearbeidere er sett på som den norske lønnsadelen, men mange av de som har lang fartstid i bransjen hevder at de også har bidratt til lønnsmoderasjon i en svært profitabel grunnrenteøkonomi av hensyn til arbeidslivet på land (Houeland & Jordhus-Lier, 2021). De siste fire tiårene har industriforbundene i oljebransjen vært mektige politiske aktører, men i dag føler de seg under hardt press.

«Omstilling er lik nedbemanning»

Kravene om grønn omstilling kommer i en tid der oljebransjen gjennomgår en storstilt endring, som bare ble forsterket etter oljeprisfallet i 2014. Derfor er det mange tillitsvalgte som først og fremst forbinder omstilling med arbeidsledighet:

– Omstilling er lik nedbemanning. [...] Det er jo i mange tilfeller når du kommer opp i situasjoner sånn som bransjen har vært i, hvor det er en økonomisk vanskelig sak, så vil jo bedriften automatisk se på nye måter å gjøre ting på, andre måter å organisere det på. (Tillitsvalgte i NITO)

Oljeprisene er spesielt ustabile, som vi har sett med krisene i 2014 og 2020. I 2014 mistet 50.000 oljearbeidere jobbene sine, og kostnadsbesparelser har gått hånd i hånd med innføring av ny teknologi. ^[25]

– Equinor er jo kjempefornøyd. Da oljeprisfallet kom mot slutten av 2014 gikk bransjen raskt inn i nye omfattende omstillingsprosesser knyttet til kostnadskutt og oppsigelser. (Tillitsvalgt i SAFE)

Tillitsvalgte nevner gjerne digitaliseringen av installasjonene største trusselen mot arbeidsplasser og jobbsikkerhet på sokkelen. En av tre var i 2016 redde for å miste jobben. ^[26] I 2020 meldes det som rekordmange alvorlige hendelser i petroleumsindustrien: en firedobling på to år. ^[27]

Operatører og leverandører

Uroen har påvirket hele verdikjeden, men aller mest leverandørindustrien som er avhengig av gode kontraktsvilkår for å lønne sine ansatte. Næringslivspressen rapporterer om omfattende omorganiseringer som følge av oljeprisfall, klimarisiko og teknologiske endringer. ^[28] En følge er at konkurransen mellom leverandører og underkontraktører hardner til. Dette har ført også til en forskyvning i maktforholdet mellom operatørselskaper og leverandørindustrien, hvor ansatte i leverandørindustrien føler seg skviset. Og i det nettverket av underleverandører som bransjen er, blir risikoen gradvis flyttet utover i systemet. Alt dette føler oljearbeiderne på kroppen.

– Når da oljebremsen kom [fra 2014], så benytta jo alle selskapene anledningen til å da presse betingelsene. Nå ble det snakk om å redde arbeidsplasser, og plutselig så skulle vi ned og så skulle de luke i bedene. Og fjerne betingelser. Så i løpet av de seks åra som jeg har jobba i oljen så har vi mista pensjonsordninger, ferie, og vi har gått ned i lønn. Men det er de faste

ansatte. Kontraktørfirmaene har jo opplevd, har jo fått oppfylt helvete i forhold til oss. (Tillitsvalgt i SAFE)

Når de tillitsvalgte beskriver navet i oljehjulet, altså operatørselskapene i sin alminnelighet og Equinor i særdeleshet, forsvinner det opplevde interessefellesskapet fra klimadebatten som dugg for solen.

– Equinor bestemte at nå skal det bli arbeidsledighet, for å få ned kostnadene. (Tillitsvalgt i El og IT)

– Equinor er jo kjempefornøyd nå fordi de har jo kuttet kostnader til den store gullmedaljen. Og vi er jo mange færre folk enn det vi var før. (Tillitsvalgt i SAFE)

I de tillitsvalgtes øyne, legger ikke operatørene bare rammene for leverandøransattes betingelser, lønn og vilkår, men også for mulighetene for en grønn tilpasning hos underleverandørene.

– Det er jo hovedsakelig operatøren som er premissleverandøren, for hvis operatøren forlanger ei gate som går en viss vei så leverer leverandørene det. For hvis ikke vi tilfredsstiller de kravene som de setter, så får vi ikke være med i anbudsfasen engang. (Tillitsvalgt Industri Energi)

Det er helt avgjørende å forstå denne avmaktsfølelsen for å skjønne hvilket utgangspunkt mange tillitsvalgte har for sitt eget klimaengasjement. Spesielt i leverandørleddet opplever mange at de i tillitsvalgtrollen har liten eller ingen påvirkning over 'grønne veivalg' på arbeidsplassen.

– Jeg snakker fra leverandørene nå, det er veldig dårlig med arbeidstakermedvirkning. Og det og har vi sett en endring på. Over en tiårsperiode. Det har blitt mindre og mindre. Tidligere så var vi invitert inn i varmen, hvis du kan kalle det det. Og det har bare... nå er det ikke-eksisterende. (Tillitsvalgt i Industri Energi)

Klimadebatt hindrer arbeidslivsdebatt

De tillitsvalgte ønsker økt bevissthet rundt endringene i bransjen. Forvitringen av arbeidsforhold og konflikten med arbeidsgivere skaper økt frustrasjon, særlig fordi oljearbeidernes erfaringer ikke når fram i offentligheten. Tillitsvalgte selv mener den polariserte klimadebatten står i veien for denne fortellingen. Massemediene er avskrekkende på

oljearbeiderne av to grunner. Dels fordi de føler avmakt i møte med en offensiv klimadiskurs, som nevnt tidligere, men også fordi de opplever et mediedrevet stigma knyttet til egne betingelser og lønnsvilkår.

– Det er jo en del, eller mye uvitenhet blant folk som ikke er i bransjen. Der de tror at oljearbeidere er noen bortskjemte arbeidstagere som har fri fire uker for hver gang de jobber to uker og har over millionen i inntekt. Det er jo ikke våre medlemmer. (Tillitsvalgt i Fellesforbundet)

– For tillitsvalgte som nettopp ser på forsvaret av arbeidsvilkår og lønninger som en hovedoppgave, bidrar dette til forargelsen de føler over retningen i klimadebatten.

– [Det er] mye mindre status i hvert fall. Enn det var. Å være i olja.

– INTERVJUER: Er den statusen først og fremst knytta til endra arbeidsbetingelser, eller klima, eller begge deler?

– Nå tenker jeg litt sånn om oppfatningen rundt i samfunnet at det er nok mest klima, ja. Fordi med de avisoverskriftene som fortsatt er, så er det klart det at det nytter ikke for oss å fortelle – og bli trodd på – at vi har fått svekka betingelser.

(Samtale med tillitsvalgte i SAFE)

Uten mulighet til å nå igjennom med budskapet om svekkede betingelser og råere forhold i bransjen, blir oljearbeidere bundet til en idé om en fortid som privilegerte arbeidere. Dette stemmer ikke lenger med virkeligheten som beskrives i fokusgruppene, særlig i leverandørindustrien og blant kontraktører:

– Media har en tendens til å framstille offshorearbeid mye mer glamorøst enn hva det faktisk er. [...] Du har forså vidt bra betalt offshore, men [de] skiller lite mellom [de] som er ansatt i oljeselskapene, sånn som Equinor, og de som er ansatt i kontraktørselskapene. Der er det milevis forskjell. De fleste er jo ansatt i kontraktørvirksomheten, og der er det tilnærmet lønninger som på land. (Tillitsvalgt i El & IT)

Paradoksalt nok blir dermed hardt tilkjempede rettigheter i arbeidslivet en hemsko i klimadebatten. Andre opplever oljearbeiderne som privilegerte, eller

til og med bortskjemte, og har derfor lite sympati å avse under nedbemanning og krise:

– Det er bare sånn «Ja, det er til pass for dere, det skulle skjedd for 30 år siden». (Tillitsvalgt i SAFE)

HVA SIER «DE ANDRE»?

Sett fra oljearbeidernes side, foregår det altså en polarisering langs ulike akser. Langs hver av disse aksene utpekes noen motparter som de tillitsvalgte forholder seg til. Men ser motparten det på samme måte? Opplevs motsetningene som framkommer i våre fokusgrupper troverdig på den andre siden av debatten? Polarisering kjennetegnes av skjerpede motsetninger og økt avstand mellom aktører, og kan i verste fall lede til ulike virkelighetsforståelser. Det er dette økonomene Alesina m.fl. (2020) kaller «polariseringen av virkeligheten».

For å undersøke dette, inviterte vi tre personer som på ulike måter representerte 'den andre siden':

- *Tina Razafimandimby Våje* har bred erfaring med klimaarbeid fra Miljøagentene, Natur og Ungdom, Barnas Klimapanel og Changemaker. Hun var en av initiativtakerne og lederne av skolestreiken i 2019. Hun er 17 år og elev ved musikklinja på Askim videregående skole og representerer dermed ungdomsperspektivet (Akse 4) i denne sammenhengen. I tillegg er hun østlending.
- *Ingunn Gjerstad* er i dag leder i LO i Oslo med bakgrunn fra Handel og Kontor og Hotell- og restaurantarbeiderforbundet. Hun har markert seg som en klima-aktivist i fagbevegelsen, og har lenge vært engasjert i «Broen til framtiden»-samarbeidet mellom miljøbevegelse, kirke og deler av fagbevegelsen. Gjerstad er dermed godt posisjonert til å uttale seg om sektorinteressene vi beskriver som Akse 2. Hun er oppvokst i Hordaland, har bodd lenge i Bergen og de siste tjue årene i Oslo , og har dermed ståsted i storbyen.
- *Anja Bakken Riise* er fra Tromsø, men bor i Oslo og er leder for miljøorganisasjonen Framtiden i Våre Hender. Hennes bakgrunn inkluderer lederverv i Studentenes og Akademikernes Internasjonale Hjelpfond og rollen som byrådssekretær for Oslos miljøbyråd. Riise ble bedt om å representere miljøbevegelsen (Akse 1) i denne sammenhengen, og har tidligere kommet med utspill i debatten om polarisering (som sitert innledningsvis).

Den 4. november 2020 møtte forfatterne av denne rapporten de tre til et zoom-møte. Alle hadde fått tilsendt et utkast av rapporten på forhånd, og ble bedt om å snakke fritt om hvordan de reagerte på det de leste: Kjenner de seg igjen i beskrivelsene? Hva føler de selv om polariseringen? Finnes det åpninger for dialog og fellesskap mellom ytterpunktene?

Felles følelse av avmakt

De tre møter oljearbeidernes perspektiver med åpenhet, nysgjerrighet og respekt. Skillelinjene i rapporten er «veldig gjenkjennelige». Dette er ikke noe nytt. Særlig Riise og Gjerstad forholder seg til representanter for industriforbund og oljebransje i sin politiske hverdag, og har derfor hørt mange av argumentene før. Samtidig uttrykker alle et ønske om å forstå den andre siden bedre, og Gjerstad nevner at rapporten er nyttig for å skape bedre dialog på ulike felles arenaer i sitt eget faglige arbeid.

Våje og Riise er opptatt av å anerkjenne maktesløsheten og frustrasjonen oljearbeiderne uttrykker, og de kjenner seg igjen. Våje beskriver at det er nettopp en følelse av avmakt og usikkerhet om egen framtid som startet skolestreikene. For Riise sin del bunner avmakten i politikere som «har svikta» sitt ansvar. Det er tross alt politikernes oppgave å lage en plan for omstillingen. Uten vilje og gjennomføringsevne i politikken, blir det lett en stillingskrig i sivilsamfunnet. Da er det lett å forstå at miljøbevegelsens krav om avvikling oppleves provoserende av industriforbundenes tillitsvalgte.

Etter å ha lest oljearbeidernes beskrivelser, kan man lett sitte igjen med inntrykk av en miljøbevegelse i medvind som nyter stort og økende gjennomslag. Men det er ikke nødvendigvis slik det oppleves fra den andre siden. Riise understreker at selv om at miljøbevegelsen kanskje behersker massemedier og sosiale medier er de like fullt «langt fra makta».

– Vi har kanskje vunnet mediedebatten, men vi har på ingen måte den samme innflytelsen over norsk politikk. (Riise)

Rosen fra oljearbeiderne blir dermed ambivalent. Det er hyggelig å bli anerkjent, men det gjør lite med avmaktsfølelsen i klimapolitikken. Viktige avgjørelser tas i dag i «lukkede rom» der miljøbevegelsen har lite innpass. LOs representantskapsmøte og Arbeiderpartiets ledelse er eksempler på slike maktfora, men Gjerstad og Riise trekker fram Konkraft,^[29] og andre samtalefora med Norsk Industri, og Norsk Olje og Gass som spesielt viktig. Ikke minst ble dette demonstrert under beslutningen om krisepakken til

oljebransjen i 2020. Gjerstad hevder sågar at Konkraft har vært med å «viske ut konflikten mellom arbeid og kapital» i oljebransjen. Alle tre ønsker å ta klima- og industripolitiske samtaler ut av lukkede rom for å bygge fellesskap og solidaritet med oljearbeidere. Både Riise og Gjerstad ønsker seg å diskutere interessekonflikten innad i oljebransjen sammen med de ansattes organisasjoner. Da må en trekke fram aksen arbeid-kapital tydeligere, og finne saker der miljø- og solidaritetsorganisasjoner kan stå sammen med oljearbeiderne. Slike tema er kampen mot innleie og svekkede arbeidsforhold i oljebransjen.

En debatt på villspor?

Det er kanskje ikke så overraskende at de tre kommentatorene også berøres følelsesmessig av å lese utdragene fra fokusgruppene. Gjerstad innrømmer at hun er overrasket over hvor «massiv» reaksjonen fra oljearbeiderne er ovenfor fagorganiserte i andre forbund. Formuleringer «kniv i ryggen» og bli omtalt som at en svikter solidariteten er tross alt ganske sterk kost, selv i fagbevegelsen. Selv om hun mener det er greit at man formulerer seg såpass direkte, tar hun ikke karakteristikken til seg:

– Jeg føler meg ikke som en sviker, jeg føler meg som en brobygger, i lag med de andre som er her nå. Så det går ikke inn på meg personlig. (Gjerstad)

Gjerstad blir også «litt provosert» over oljearbeidernes beskrivelse av sin industri som bærere av velferdsstaten («nesten alene!»). Hun mener dette er misforstått og viser manglende anerkjennelse for andre arbeideres bidrag til fellesskapet og velferd, ikke minst betydningen av kvinners inntog i arbeidslivet og et skattesystem der en bidrar til fellesskapet etter evne, og som trues under denne regjeringa av at de rikeste slipper mer unna.

«Jeg hisser meg litt opp», sier Riise når hun leser beskyldningene om kunnskapsløshet i miljøbevegelsen. Det virker nedlatende og er et eksempel på hvordan miljøbevegelsen ikke blir tatt på alvor. Alle tre har tross alt brukt mye tid på å tilegne seg faglig kunnskap om klimaendringer, klimapolitikk og klimaavtaler. Nedlatende ordelag kommer dermed i veien for ønske om å diskutere konkrete løsninger.

Den som føler mest på anklagene om uvitenhet og umodenhet er Våje, som ofte møter slike beskyldninger i arbeidet med skolestreiken. Hun opplever dette i stor grad som en hersketeknikk.

– Vi blir jo veldig ofte møtt med hersketeknikker. «Lille venn, du vet ikke hva du snakker om.» «Du har bare blitt feilinformert.» På en måte skulle jeg heller bli kalt en sviker. Da blir man på en måte sett på som en meningsmotstander, heller enn en som har blitt skjøvet foran som en maskot for en annen persons mening. (Våje)

Kort oppsummert er det er enighet blant de tre om at mye er galt med retorikken i klimadebatten. Selve tonen i diskusjonene, hangen til å karikere den andre, spissformuleringene og fiendebildene. Våje beskriver hvordan hun opplever Facebook-grupper på begge sider av debatten som tidvis usaklige, og synes det er «tragisk» at det blir så mye «drittslenging». Riise og Våje tilskriver dynamikken i sosiale medier noe av skylden for at tonen ofte blir tilspisset.

Begge har erfaring med konstruktive dialog-øvelser fra internasjonale klimakonferanser der ulike aktører med ulike interesser møtes for å avklare egen problemforståelse og identifisere konkrete løsninger. ^[30] Et uttalt poeng med disse øvelsene er å styre unna skyldspørsmål til fordel for erfaringsutveksling. Noe tilsvarende tror de vil være nyttig når miljøbevegelsen og industriforbundene skal møtes. En slik samtale bør være åpen og nysgjerrig, der man møter hverandre med genuin interesse.

Anerkjenne hverandres roller

Det siste temaet som trer fram i samtalen med de tre kommentatorene er rolleforståelse. For hvem er det som har ansvar for hva her? Og hvem har rett til å uttale seg i hvilke saker? Polariseringen trives godt når motpartene ikke anerkjenner hverandres plass i debatten. Dette er særlig tydelig i spørsmålet om sakseierskapet innad i fagbevegelsen. Gjerstad er tydelig på at alt for mange har sterke meninger om oljebransjen uten å ha tilstrekkelige kunnskaper om hvilke konsekvenser ulike klimatiltak har også for arbeidslivsspørsmål og uten å anerkjenne at en over tid har gjort mange gode miljøtiltak i Norge innen industrien. Det er viktig å erkjenne at olje- og leverandørindustrien er svært viktige og godt organiserte virksomheter der partsforhold og innovasjon ofte fungerer bedre enn for eksempel i privat tjenesteyting, og på den måten viktige for den samla fagbevegelsens kampkraft.

Våje kan også gjøre krav på et unikt sakseierskap i beslutninger om oljeutvinning. «Det er min framtid», sier hun, og sier at ungdom må også bli hørt, slik som oljearbeiderne i bransjen nå. Riise kommenterte at både oljearbeidere og ungdom føler at klimaendringene og klimapolitikken representerer en trussel mot «det nære»: førstnevnte frykter for sin

arbeidsplass og sitt livsgrunnlag, mens ungdom er redd for sine egne framtidsutsikter. Våje føler at omstillingen for ofte blir et spørsmål om individuelt ansvar. Hun mener man må unngå at enkeltaktører – enten det er ungdom eller oljearbeidere – tillegges for mye av ansvaret alene. Da skapes fort både skyldfølelse og skam. Riise understreker videre at miljøbevegelsen aldri har forsøkt å tillegge arbeidere «skam», og mener disse anklagene er urettferdige.

Alle tre enes om at mye av skylden for at forholdet mellom miljøbevegelse og oljearbeidere ligger hos aktører utenfor relasjonen. Særlig mener de at personer med makt ikke er sin egen rolle bevisst i det grønne skiftet. De viktige grepene må nemlig tas på systemnivå. Riise og Gjerstad peker på manglende endringsvilje blant oljeselskapene, men det er først og fremst politikerne som får gjennomgå. Mens polarisering er et hinder for både oljearbeidere og miljøaktivister, poengterer Riise at flere politikere å trives godt med steile fronter. Men om noen politiske partier kan få vind i seilene når temperaturen er høy, gjør det lite for gjennomslag i klimapolitikken.

Manglende politisk vilje og et polarisert medielandskap får altså en stor del av ansvaret for det vanskelige forholdet mellom oljearbeidere og klimaaktivister. Samtidig savner alle tre handling hos de tillitsvalgte oljearbeiderne. Særlig Riise etterlyser kritisk engasjement fra industriforbundene, og vil se tillitsvalgte utfordre arbeidsgivere og eiersiden og til komme på banen med en mer konkret og proaktiv industripolitikk.

I en slik situasjon, vil de tillitsvalgte spille en helt sentral rolle i å sørge for at man ikke overser de generelle utfordringene i arbeidslivet – som digitalisering, innleie, nedbemanning og vanskeligere kår for tillitsvalgte – i utviklingen av nye bransjer og teknologier. Gjerstad mener «en nøkkel» til dialog mellom klima- og fagbevegelse er å løse floken de tillitsvalgte beskriver om klimadebatten som et hinder for en god debatt om arbeidsliv. Evner man å se disse to kampene i sammenheng, vil man kunne danne en allianse på tvers av akse arbeid/miljø.

KONKLUSJON

Klimapolitikken har endret seg. Det som engang var vidløftige ambisjoner, og dermed lette å avfeie, tvinger seg nå fram som industripolitiske veivalg. Plassering av vindturbiner, strømkabeltrekk over Nordsjøen og ikke minst beslutninger om utvinning og beskatning i oljepolitikken krever at klimapolitiske aktører tar stilling. Steile posisjoner og en hard tone gjør det vanskelig for legitime posisjoner i debatten å forholde seg til hverandre og finne gode løsninger.

At det foregår en polarisering, og at denne bærer preg av å være en såkalt affektiv polarisering der ulike grupper står langt fra hverandre og er følelsesmessig investert i uenigheten, mener vi dette rapporten er med å dokumentere. Vi har lansert fem ulike akser der tillitsvalgte i oljeindustrien opplever polariseringen:

1. Oljearbeiderne ser på miljøbevegelsen som en trussel mot sitt livsgrunnlag;
2. de føler ikke lenger at solidariteten fra fagorganiserte i andre sektorer er like sterk som før;
3. de opplever en geografisk og emosjonell avstand til politikere, presse og folk i storbyer;
4. de beskriver en generasjonskløft som preger klimadebatten og som preger oljebransjen;
5. og de må balansere alt dette med interessemotsetningene og interessefellesskapet de har til sine arbeidsgivere i en bransje som står overfor en smertefull omstilling.

Kort sagt føler ansatte i oljenæringen at de er presset opp i et hjørne. Andre aktører plasserer dem i en posisjon der de ikke ønsker å være, og som de ikke kjenner seg igjen i. Samtidig kategoriserer de andre tilsvarende. Allikevel mener vi å spore noe konstruktivt i samtaler med oljearbeiderne, og i tilbakemeldingene fra kommentatorene. Det finnes en gjensidig anerkjennelse av sårbarhet, og en gryende forståelse av hverandres roller og posisjoner i samfunnet.

Oljeindustriens rolle i norsk klimapolitikk er et spørsmål som angår oss alle. De som jobber i olje- og leverandørselskaper må bli hørt, og da ikke formidlet via sine arbeidsgivere og bransjeorganisasjoner. Derfor er fagforeningene så viktige, og nettopp derfor er bransjens tillitsvalgte de sentrale stemmene i denne rapporten. Men miljøbevegelsen, resten av fagbevegelsen, og ungdommen som har engasjert seg i klimakampen, har også en viktig stemme når vi skal utvikle framtidens industrier og energisystemer. I håp om at denne rapporten kan inspirere til flere møteplasser, bedre samtaler og større innflytelse for disse viktige samfunnsaktørene har vi brukt fokusgruppesamtalene og kommentargruppens innspill til å peke på tre botemidler mot den polariseringen som nå foregår i klimadebatten.

Ta tilbake initiativet sammen

Opplevelsen av avmakt, sårbarhet og usikre framtidsutsikter kan framprovosere sterke følelser og store ord. Oljearbeidere mener at de ikke har fått sin rettmessige plass i debatten, samtidig som deres forsøk på å utdefinere andre går som en rød tråd gjennom flere av diskusjonene i denne rapporten. Dette provoserer naturlig nok motparten. En slik dynamikk er destruktiv og skaper et demokratisk underskudd. Det kan synes som om selve infrastrukturen vi har rigget oss med for å gjennomføre det grønne skiftet belønner polarisering og eksklusjon. De tradisjonelle institusjonelle kanalene industriforbundene benytter seg av lukker miljøbevegelsen og andre grupper arbeidere ute. Både klimaaktivister og oljearbeidere mener premissene i klimakampen for ofte settes av politikere, redaktører, bransjeorganisasjoner og kampanjer på sosiale medier. Miljøbevegelsen har kanskje hatt mediegjennomslag, men debattplattformene i aviser, tv og sosiale medier belønner unyanserte spissformuleringer fra ytterpunktene.

Miljøbevegelsen og fagbevegelsen kan ta tilbake initiativet sammen. Da må disse to folkelige bevegelsene bli enige om å løfte klimapolitikken over på arenaer som er åpne for begge, og der man tør å anerkjenne hverandres roller og interesser som arbeidere, som tillitsvalgte, som folkevalgte, som ungdomsaktivister og som klimaengasjerte medborgere. Her ligger forskjellen mellom konstruktiv uenighet og destruktiv polarisering. Om man ikke får til en slik politikkutviklende arena, løper oljearbeiderne en stor risiko ved at klimaomstillingen vil skje uten øye for jobbsikkerheten og anstendigheten i nye næringer og næringer i omstilling. Vi ser allerede at det er flere initiativ til samtaler mellom miljø- og fagbevegelse i formelle og uformelle fora, herunder Industriaksjonen, men utfra samtalene er det fremdeles behov for flere og bedre samtaler. ^[31]

Gi miljøet plass i den norske modellen

Selv om mange i miljøbevegelsen misunner arbeidsgiver- og arbeidstagerorganisasjonene i oljeindustrien sin tilgang til mektige institusjonelle kanaler, og helst skulle sett at de mistet dette privilegiet, er ikke dette en løsning i seg selv. Fordelen med den såkalte «norske modellen» i arbeidslivet, og det institusjonaliserte toparts- og trepartssamarbeidet den hviler på, er at det tvinger sosiale konflikter inn i løsningsmodus. Dette må ikke forveksles med en søken etter et slags overfladisk konsensus som man ofte møter i politiske festtaler, i HR-systemene på arbeidsplassen eller i kampanjene til globale naturvernorganisasjoner.

I det organiserte arbeidslivet anerkjennes den underliggende konflikten, og hver av sidene har en definert rolle der de kan kjempe for sine interesser. Men disse institusjonelle kanalene er i liten grad rigget for andre konfliktakser enn den mellom arbeid og kapital. Etter hvert som klimakrisen blir mer akutt og altoverskyggende, vil dette sannsynligvis anerkjennes som en designfeil ved den norske modellen. Akkurat hvordan den norske modellen skal utvide kampsonen, altså hvordan spenninger langs vekst/vern- og arbeid/miljø-aksen skal kunne institusjonaliseres, er ikke oppgaven til denne rapporten. Men en slik tilnærming mellom arbeidslivspolitikken og klimapolitikken kan gå langs to hovedspor, og burde sannsynligvis videreutvikles langs begge samtidig.

På den ene siden bør klimatiltak og miljø inkluderes i de eksisterende verktøyene i arbeidslivet. En internasjonal studie antyder at en positiv sammenheng mellom effektiv implementering av miljøtiltak og et godt lokalt partssamarbeid der medbestemmelse står sentralt (Antonioli & Mazzanti, 2015). Allikevel sier de tillitsvalgte vi har snakket med at tillitsvalgtrollen per i dag ikke er et relevant sted å leve ut sitt klima- og miljøengasjement. Klimatiltak blir dermed et spørsmål for forbundsledelsen når de møter politikerne. Men samtalene viser også at klimaspørsmålet berører oljearbeidernes arbeidshverdag på mange ulike måter, så det kan ser ut som det er et potensiale her.

Handel og Kontor har allerede tatt initiativ til grønne tariffavtaler, og en rekke andre forbund har stilt seg positive til å forhandle om klimabestemmelser og utslippsreducerende tiltak på arbeidsplass- eller bransjenivå. I prinsippet kan man forhandle og samarbeide om svært ulike saker: tiltak for miljøvennlig pendling, grønne innkjøpskrav på arbeidsplassen, grønn finans gjennom kollektiv sparing og forsikringsordninger, utslippskrav og energibesparing (Bjergene & Hagen, 2020). Fordelen med et slike «grønt partssamarbeid» er at

det bevisstgjør hele organisasjonen og gir tillitsvalgte en tydeligere rolle i klimakampen. Det er også et klart signal til arbeidsgivere om at de ikke alltid kan lene seg på styringsretten i møte med klimaomstillingen. Utfordringen er at dette krever en kompetanseheving i tillitsvalgtleddet, og fordrer at forbundene prioriterer klima- og miljøkompetanse i tillitsvalgtopplæringen.

Her er det et stort utfyllt potensiale for å tydeliggjøre forskjellen mellom arbeidsgivers og arbeidstagers interesser i en omstilling av oljeindustrien. I boka «Grønne tariffavtaler» (Bjergene & Hagen, 2020), utfordrer kapittelforfatter Marit Gjelsvik fagbevegelsen til å la seg inspirere av frontfagsmodellen til å samarbeide på tvers av sektorer når man nå møter en ny «samfunnsomveltende endring»: nemlig klimaendringene. Med unntak av NITO, har forbundene i oljeindustrien riktignok vært forsiktige med uttrykke støtte til slike initiativer på nasjonalt nivå. En annen utfordring er at grønne forhandlinger vil gjøre lite for å inkludere andre aktører i beslutningene.

På den andre siden bør derfor miljøbevegelsen og ungdomsaktivister inviteres til en plass rundt bordet når viktige beslutninger om framtidens industripolitikk skal tas. Men i hvilke saker og i hvilke prosesser er det rimelig, ut ifra prinsipper om demokrati og sosial rettferdighet, å gi en folkelig miljøbevegelse forhandlingsrett? Det kan ikke dette rapporten gi gode svar på.

Tid for handling

Det siste poenget handler om aktørskap. Den polariserte debatten har i for lang tid fungert som et dekke for å sitte stille i båten og satse på at andre tar ansvar. Nå er det derimot tid for handling, løsninger og endring. For oljearbeidernes del, må handling være noe mer enn den «framsnakkinga av bransjen» som de etterlyser. Siden vi gjennomførte våre samtaler har riktignok mange oljearbeidere vært mer synlige i offentligheten. Det er bra. På den måten har de synliggjort sin rolle i en omstilling og sitt historiske bidrag til fellesskapet. Men skal industriforbundene ta tilbake initiativet må tillitsvalgte – helt fra fabrikkgulvet og opp til konsernstyret – vise at de ønsker å være med å utvikle klimapolitikk. Utålmodigheten fra de tre kommentatorene er til å ta og føle på. Deres kritikk rammer politikerne, men rettes også mot fagbevegelsens representanter. Det skjer for lite. Og mange i miljøbevegelsen er villige til å strekke seg langt for å komme ansatte i oljeindustrien i møte.

For miljøbevegelsens del kan forhåpentligvis denne rapporten motivere aktivister av ulike støpninger til å bli mer opptatt av de industripolitiske veivalgene som rent faktisk utgjør det grønne skiftet. Rollen som vaktbikkje

spilles godt, men den har også sine begrensninger. Det er ingen bedre måte å motbevise beskyldningene om uvitenhet og symbolpolitikk på enn å bruke sin kunnskap og sitt engasjement til å vise vei i industripolitikken. Det krever at en bevegelse som hittil har brukt mye energi på å løfte blikket mot neste generasjon, også må ta stilling til hvordan vi skal komme oss helskinnet gjennom de neste årene.

REFERANSER

Alesina, A., Miano, A., & Stantcheva, S. (2020). *The polarization of reality*. Paper presented at the AEA Papers and Proceedings.

Angell, F. H. (2018). *Klimaperspektiver i norsk fagbevegelse: En analyse av klimapolitisk handlingsrom i LO og utvalgte forbund*.

Antonioli, D., & Mazzanti, M. (2015). Towards a green economy through innovations: The role of trade union involvement. *Ecological Economics*, 131, 286-299. doi:10.1016/j.ecolecon.2016.09.003

Berge, Ø. M., Svalund, J., & Vennesland, T. E. (2013). *LO og forbundenes ungdomsarbeid*. Retrieved from

Bjergene, J. O., & Hagen, I. M. (2020). *Grønne tariffavtaler*. Oslo: Gyldendal.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.

Ekeland, A. (2015). *Sysselsatte i petroleumsnæringene og relaterte næringer 2014*. Retrieved from Oslo:

Houeland, C., & Jordhus-Lier, D. C. (2021). Oljearbeiderne – samfunnsbyggere eller bremseklosser. In J. Ljunggren & M. Nordli-Hansen (Eds.), *Arbeiderklassen: Mangfold, anerkjennelse og samhold i Norge* (pp. np). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Houeland, C., Jordhus-Lier, D. C., & Angell, F. H. (2020). Solidarity tested: The case of the Norwegian Confederation of Trade Unions (LO-Norway) and its contradictory climate change policies. *Area*.

Lipset, S. M., & Rokkan, S. (1967). *Cleavage structures, party systems, and voter alignments: an introduction*. Free Press New York.

Mildenberger, M. (2020). *Carbon Captured: How Business and Labor Control Climate Politics*: MIT Press.

Ryggvik, H. (2018). Norwegian Oil Workers: From Rebels to Partners in the Tripartite System. In T. Atabaki, E. Bini, & K. Ehsani (Eds.), *Working for Oil: Comparative Social Histories of Labor in the Global Oil Industry* (pp. 99-130). Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Ryggvik, H., Smith-Solbakken, M., & Gullvåg, E. (1997). *Blod, svette og olje* (Vol. 3). Oslo: Ad notam Gyldendal.

Räthzel, N., & Uzzell, D. (2011). Trade unions and climate change: The jobs versus environment dilemma. *Global Environmental Change*, 21, 1215-1223.

Vandaele, K. (2012). Youth representatives' opinions on recruiting and representing young workers: A twofold unsatisfied demand? *European Journal of Industrial Relations*, 18(3), 203-218.

Noter og referanser

1. For eksempel i dette forsøket på å lokalisere sentrum i norsk politikk av Kristin Clemet: <https://www.civita.no/2017/08/01/hvor-er-sentrum-i-norsk-politikk>
2. Les hele saken «Blir Norge mer polarisert?» av Prebensen her: <https://nrkbeta.no/2018/09/21/blir-norge-mer-polarisert/>
3. Knudsen utdyper dette perspektivet i en bloggpost i nettmagasinet Vox Publica: <https://voxpublica.no/2018/08/polariseringen-er-personlig-vi-misliker-velgerne-til-partier-vi-er-uenig-med/>
4. Kronikken «Mot polarisering, eller nye fellesskap?» stod på trykk i Dagsavisen 18. desember 2019: <https://www.dagsavisen.no/debatt/kommentar/mot-polarisering-eller-nye-fellesskap-1.1635430>
5. Les hele Bangs bloggpost «Uviss framtid i et polarisert klima» her: <https://cicero.oslo.no/no/utslippsland/usa-uviss-framtid-i-et-polarisert-klima>
6. Uttalelsene kom i Agendas podcast «Noen har snakket sammen» 5. desember 2019, og samtalen kan høres i sin helhet her: <https://agendamagasin.no/artikler/anja-bakken-riise-klimapolarisering/>
7. Les kommentaren til Bjartnes på Energi og Klimas blogg: <https://energiogklima.no/kommentar/blogg/valget-av-sylvi-listhaug-som-olje-statsrad-betyr-mer-brak-og-polarisering/>
8. For eksempel kronikken «Selvskadende polarisering» av Ole Gunnar Hallager og innlegget «Vi må stanse den splittende oljetonen» av Marianne Chesak, begge Arbeiderpartiet-representanter fra henholdsvis Trøndelag og Rogaland. Kronikkene kan leses her: <https://www.midtnorskdebatt.no/meninger/ordetfritt/2020/06/15/Selvskadende-polarisering-22044863.ece>
<https://www.aftenbladet.no/meninger/debatt/i/mRnXOq/vi-ma-stanse-den-splittende-olje-tonen>
9. Det internasjonale forskningsprosjektet WAGE: Arbeid og organisering i en grønn økonomi er finansiert av SAMKUL-programmet til Norges forskningsråd. Les mer om prosjektet her: <https://www.sv.uio.no/iss/forskning/prosjekter/wage/>
10. Et godt eksempel på at nettopp oljearbeiderne pekes ut som en pol i det polariserte landskapet er denne ordvekslingen mellom samfunnsdebattant Olav Elgvin og SV-politiker Arvid Ellingsen i Klas-sekampen:

<https://klassekampen.no/utgave/2020-01-21/debatt-snakk-med-en-oljearbeider>

11. For de som er interesserte i å lese forskningspublikasjoner basert på andre deler av dette fokusgrup-pematerialet, vil vi anbefale artikkelen «Solidarity tested: The case of the Norwegian Confedera-tion of Trade Unions (LO-Norway) and its contradictory climate change policies» (Houeland m.fl., 2020) og bokkapittelet «Oljearbeiderne – samfunnsbyggere eller bremseklosser?» skrevet av Camilla Houeland og David Jordhus-Lier fra antologien Arbeiderklassen redigert av Jørn Ljung-gren og Marianne Nordli-Hansen som kommer på Cappelen Damm Akademisk i januar 2021.
12. Dette var overskriften i Magne Lerøs leder 9. juni 2020:
<https://www.dagensperspektiv.no/leder/2020/arbeidsplasser-framfor-klima>
13. Se deres hjemmesider: 'KonKraft er en samarbeidsarena for Norsk olje og gass, Norsk Industri, Norges Rederiforbund og Landsorganisasjonen i Norge (LO), med LO-forbundene Fellesforbundet og Industri Energi.'
<https://konkraft.no/>
14. Les Ketil Raknes' analyse av «fossillobbyen» her:
<https://energiogklima.no/nyhet/gronn-omstart-fossillobbyen-har-overtaket/>
15. Det poengteres av flere at lokale medier har større forståelse for viktigheten av oljearbeidet.
16. Dette nylige innlegget der Civitas Kristin Clemet og Steinar Juel kommer med et tilsva-r til sam-funnsøkonom Kalle Moene er betegnende for den norske debatten: <https://www.civita.no/2020/06/11/det-er-forskjell-pa-privat-og-offentlig-sektor>
17. Forskningen om ungdoms forhold er beskrevet her:
<https://cicero.oslo.no/no/posts/klima/faa-klimaskeptikere-aapner-for-mer-handling> og <https://ung.forskning.no/barn-og-ungdom-klima-miljo/unge-mennesker-er-mer-opptatt-av-klima-enn-eldre/1340218>
18. Se også denne saken: <https://forskning.no/ungdom-vil-jobbe-med-olje-og-gass/1135274>
19. Denne utviklingen ble beskrevet av enerWE, Norges ledende medieplattform for energibransjen: <https://enerwe.no/hr-lundin-otd-students/det-beste-vi-kan-gjore-med-tanke-pa-rekruttering-til-petroleumsfag-er-a-ansette-nyutdannede-sier-toppsjefen-i-lundin-norway/150214>
20. Se sak i Stavanger Aftenblad fra juli 2019 her:
<https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/kJBg6Q/naa-tror-ungdommen-paa-oljaa-igjen>

21. Se mer om Studentutvalgets politikk her: <https://www.industrienergi.no/om-forbundet/studentutvalget-industri-energi/>
22. Industri Energi Students handlingsplan fra 2017 sier det at de skal «Pleie eksisterende og utvikle nye samarbeid med student-, solidaritets- og miljørørsla»: <https://www.industrienergi.no/om-forbundet/studentutvalget-industri-energi/>
23. Om ungdomsutvalget i Industri Energi: <https://www.industrienergi.no/om-forbundet/ungdomsutvalget-industri-energi/>
24. Se ungdomsutvalgets gjeldende politikk: <https://www.industrienergi.no/content/uploads/2018/12/Gjeldende-politikk-Industri-Energi-Ung.pdf>
25. I tillegg til pulverising av arbeidskontrakter blant norske underleverandører, øker også bruken av utenlandsk arbeidskraft, som fører til nye utfordringer, og det er en pågående kamp om lovregulering av flerbruksfartøy <https://www.industrienergi.no/2017/09/01/flerbruksfartoy-endelig-handling-etter-stortingsvalget/> <https://www.nito.no/aktuelt/2017/2/kritiske-til-flerbruksfartoy-pa-norsk-sokkel/>
26. Statistisk sentralbyrå meldte dette i 2017: <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/kraftig-okning-i-jobbusikkerhet-for-oljearbeidere>
27. Se sak fra E24 der Petroleumstilsynets alarm og sikkerhetssituasjonen og de tillitsvalgte reaksjoner dekkes: <https://e24.no/olje-og-energi/i/vAQz2l/ptil-slaar-alarm-etter-dramatisk-utvikling-rekordmange-alvorlige-hendelser-i-2020>
28. Se blant annet saker fra E24 i 2017 og Teknisk Ukeblad i 2020: <https://e24.no/olje-og-energi/i/QL6W2W/vil-granske-konkurransen-paa-sokkelen> og <https://www.tu.no/artikler/norge-trenger-en-ny-oljepolitikk/499923>
29. Se note 13.
30. Såkalte Talanoa-dialoger ble gjennomført under klimatoppmøtene på Fiji og i Katowice: <https://www.dw.com/en/talanoa-dialogue-giving-everyone-a-voice-in-the-climate-conversation/a-42479711>
31. Se Industriaksjonens hjemmeside: <https://www.industriaksjonen.no/>